

KO E TALAHAU NIUE

KO IA FOKI KO E PEPA HE SOCAIETI

ALOFI

No.34.

AOKUSO 16, 1919.

KO E TAU TALA KEHEKEHE

NE kotofa ai e Patuiki ha tautolu ko GEORGE e tau aho 3 mo 4 mo 5 a Aokusò ke eke mo tau aho ke fakaauē ai a tautolu mo e fiafia ha ko e kautu ne kautu ai a tautolu ki luga ia Tiamani, mo e mafola ne liu foki fakatupu ai ke he lalolagi nai. Ti eke ai e tau aho ia mo tau aho fiafia lahi ai e tautolu i Niue nai. Ko e aho Tapu ne tolo e tau tagata Niue ke he tau fale tapu he motu ke liogi mo e fakaheke atu ke he Atua. Ko e aho Gofua ne o hake e tau tagata oti ke he tau kaina, mo e to niu; liga lata e katoa he tau niu ne to ai ke he 10.000 e tau niu mo e tuma. Ko e aho Ua ne eke mena fiafia e tau tagata mo e kai galue ke he ha lautolu a tau maga kehekehe. Mitaki lahi e lagatau ia he to e tau akau ke eke mo fakamanatuaga ke he motu ke tukulagi. Ka ko e taha mena. Aua neke eke e mena ia mo vaka ke tupu ai e taufetoko. Tokologa e tau tagata ne to niu e lautolu ke he tau kaina he tau tagata kehe. Ti kua lata ke manamanatu ai he motu, ko e tagata hana e fonua ko e tagata ia ni ke kai he tau akau oti kua tutupu ke he hana fonua. Kaeke kua to niu e au ke he fonua he taha, to kai he tagata ia e tau fua he tau niu ia. Kaeke foki kua to niu e taha tagata ke he fonua haku, to kai e au e tau fua he tau niu ia. Ti nakai maeke ia taha tagata ke pule ke he tau akau kua to ai he fonua he tagata kehe; to pule e tagata hana ni e fonua.

Kua tohi mai e Ekalesia Niue i Hamoa mo e ole mai kia fifili ai e taha ke eke mo takitaki ma lautolu ke hukui aki a Togiafola ne mate. Kua nakai manatu e faifeau ke eke pihia ato liliu mai e tau takape a Lukupa mo Togiafola. Ko e mena lata

he Ekalesia i Hamoa ke totogi e fenoga he faoa ia kia maeke ia lautolu ke liliu mai ki Niue mo e fanau. Ka ko e ainei kua tante tuai e hala ke liliu mai a lautolu ki hinei; ko e mena ia kua talia tuai e ole he Ekalesia i Hamoa. Ko e tokotolu e tagata ne ahi ai he faifeau ke eke e fena nai, ka e nakai talia e lautolu e fekau. Ai kitia e tau mena ne lekua ai, ka e pihia ni. Ti ui atu e faifeau kia Tarima, ko e tagata Uhomotu a ia, ne nofo a ia ke he aoga i Alofi ke katoa ai e ono e tau, ti liu atu a ia ke he hana kaina, ti nofo foki a ia mo e lilifu ato hoko ke he aho nai. Kua lata mitaki a ia mo e gahua ia, ti kua talia foki e ia e fekau. Ka hau e vaka lotu, to fenoga atu a ia ki Hamoa mo e hana iki fifine mo e hana faoa. To liogi atu a tautolu ke he Atua kia monuina a lautolu, e kia loga hana tau tau ke he gahua lilifu ia. Ko e ha tautolu a amaamanaki foki mo e liogi kia monuina ai e Ekalesia Niue i Hamoa, kia nofo foki a lautolu mo e mafola mo e fiafia.

Ko e kupu hanai ke he TALAHAU NIUE, ko e ha tautolu a nusipepa nai. Kua fiafia e tau Niue he lomi ai e TALAHAU, ka kua nakai malolo a lautolu ke lagomatai ke he gahua. Ko e £66 ne lata ai ke totogi aki e gahua ia ke he taha tau mo e taha tau. Kua fakamalolo lahi e faifeau ke tante ai e tau tala, ka e nakai maeke ke fua e ia e mamafa he tupe ia. Ko e mena ia to pulega e tau iki he motu mo e kumi ha lautolu a manatu po ke maeke nakai ke tuku tupe a lautolu ke lata mo e gahua lomi tohi. Kaeke kua tufatufa ai e tupe ia kia totogi he tau maga ne hogofulu ma taha, to nakai uka kia taha e mena ia. Kaeke kua nakai maeke kia mutolu e mena nai, ati lata ni ke tiaki e gahua, mo e nakai lomi ai e TALAHAU NIUE. To eke e mena ia mo mena ke ma ai a tautolu. Kua lomi ai e *Sulu* i Hamoa; kua lomi ai e *Karero* i Rarotonga. Ki

fakamalolo a tautolu kia lomi ai foki e TALAHAU NIUE, mo e nakai tiaki ai.

* * *

Ko e aho 14 ia Aokuso ne o mai e tau maga ki Alofi ke tuku poa ke lata mo e gahua he Atua. Ko e katoatoa he tau tupe ne moua ai ke lata mo e Socaieti Matua ko e £309 14 o haia. Nakai tuga ne tau kua mole atu; kua tuga mo e tau ne to e afa, pete he muhu mena a tautolu he tau nai, ka e pihia ni. Ko e poa ma e tau akoako ko e £447 0 9; ko e poa ma e vaka lotu ko e £43. 17. 4. Ko e katoatoa he tau poa he motu ko e £800 12 1. To lomi ai e tala ki ai a taha aho. Kua momoko lahi a tautolu he tote e poa he tau nai. Kia fakamalolo a tautolu ke fakalahi ai ke he tau ka hau.

* * *

Kua kotofa tuai e aho 3 ia Sepetema ke tolo mai e motu katoatoa ki Alofi ke taute e Me, tuga ne eke ai he tau tau oti tali e kamata ai e gahua he Atua ke he motu nai. Kua fenoga e faifeau he tau kua mole, ti nakai maeke ke ta e Me he tau ia; ka ko e tau nai kua lata ke fakamalolo e motu mo e lali atu ke o mai, kia nakai toe taha ka ko lautolu hoko lautolu kua fuakau, po ke lekua ai he gagao. Ka hili e liogi, ti mitaki ke ta tika e motu tuga ne mahani ha tautolu i tuai; to age foki he faifeau e lima e pauna tapako ke he maga ne mua ha lautolu a malolo ke ta tika. Kaeke foki kua taute falu a mena, ko e laga tau, mo e ta tika niu he tau fifine, mo e falu a mena pihia, to mitaki lahi e mena ia.

* * *

Ko e kupu hanai ke fakamanatu atu ke he faoa fifine. Ko e aho 2 ia Sepetema, ko e magaaho 2 he afaifi, to eke ai e toloaga he tapu fifine ke he faituga lahi i Alofi. Ko e mena he tau fifine hanai; aua neke fakalavelave mai he tau tane. Ka e fakamalolo e tau fifine oti he motu ke o mai ke he toloaga ia.

* * *

Kua t tali a tautolu mo e amaamanaki ke hau e vaka lotu he aho 30 ia Aokuso. Kaeke kua mule e vaka to nakai ofo a tautolu. Tokologa lahi e tau tagata kua fia o fenoga he vaka ia, ti nakai maeke ke talia ai a lautolu oti. Ka ko e tokouafulu ma tolu ne talia ai, ti kua tohi tuai ha lautolu a tau higoa, ti kuenai.

* * *

Ko e kupu nai foki ke he tau Niue kua nonofo paea i Hamoa mo Toga. Aua neke tohi noa mai a mutolu ke he faifeau ke uta e ia e TALAHAU NIUE kia mutolu. Ka e takitokotaha a mutolu mo e fakafano mai e 5/- ke lagomatai ke he gahua, to uta ai e pepa ia kia mutolu ke katoa ai taha tau. Ka e nakai maeke ke uta noa ai kia mutolu.

* * *

Ne fakamalolo lahi e faoa Alofi Tokelau ke tanu ha lautolu a puhala, ti kua oti tuai e gahua ia ke hoko atu ke he katofia a Makefu. Ko e ainei kua

kua kamata foki e faoa Makefu, to gahua a lautolu ato hoko atu ke he katofia a Tuapa. Ka oti ia, to gahua e faoa Tuapa ato hoko atu ke he katofia a Tamahatokula, ti gahua foki e faoa Hikutavake ke hoko atu ke he katofia a Mutalau, ko e faoa Mutalau foki ke fakaoti ai e gahua ia.

* * *

Ko e tala hanai ke he tau tupe ne ta mai ai he faoa ke lagomatai ke he gahua lomi tohi. Ko e Tapu fifine Mutalau 20/3; ko e faoa Hikutavake, 13/-; Mr. & Mrs. A. G. Head, 10/-; Manogimai, 2/6; Hipa, mo Hulugia, mo Kanaihu, mo Tiaki, mo Mahele, mo Puatuki, taki 2/-; Farani, mo Iuipeni, mo Kaimelio, mo Mokaua, mo Niukati, mo Patakai, mo Petai, mo Tauleva, mo Tautagaloo, taki 1/-; ko e katoatoa, £3. 6. 9. Oue, oue tulou.

KO E LAUGA

“Kia iloa foki e koe, nakai ko e mahani mitaki hau kua foaki atu ai e Iehova hau a Atua e motu mitaki na ke eke mau; ha ko koe ko e motu kua mao e tau ua.”

TEUTARONOME IX. 6.

KO E aho 3 ia Aokuso ko e aho ia ne kotofa ai he Patuiki ha tautolu ko GEORGE ke eke mo aho ke fakaaue atu a tautolu oti ke he Atua ha ko e lahi hana fakalofa mai kia tautolu he laveaki e ia a tautolu mai he lima favale he tau tagata Tiamani, mo e foaki mai e ia kia tautolu e kautu ki luga ia lautolu ne fai fi mai. Ko e poaki he Patuiki kia taute ai e tau liogi fakahaheke mo e fakaaue ki loto he tau fale tapu oti he tau motu oti he Kautu Peritania, kia kau fakalataha foki e tau tagata oti kana ke fakamonu atu kia Iehova, ha ko e lahi he hana malolo ke fakahao ai a tautolu.

Ko tautolu nai kua nonofo ke he motu tote nai ko Niue, kua nakai maama mitaki kia tautolu e lahi he matematekelea mo e mamahi ne mamahi ai e lalolagi ke he tau tau ne lima kua mole atu tali he kamata ai e tau. Ne tupu e tau ia he lahi e loto fia pule he patuiki a Tiamani mo e hana tau iki; kua manako lahi a lautolu ke kautu ki luga he tau motu oti he lalolagi nai, ko e tau kautu lalahi mo e tau motu ikiiki katoa. Ti kamata a lautolu ke tau, ti kautu ni a lautolu, ha ko e mena nakai nonofo tautente e tau motu ke lata mo e tau. Kua manako e tau motu ke nonofo mo e mafola, ka e tupu fakalutukia e tau, ti ofo ai a lautolu.

Kua moua e tau Tiamani e motu katoa a Belgium, mo e motu a Servia, mo e tufaaga he motu a Farane, ti fakatupa e lautolu e tau tagata oti he tau motu ia. Kua nakai maeke he fakamatala ai e tau mena kelea loga ne eke e lautolu ke he tau tagata ia, ke

he tau tane, mo e tau fifine, katoa mo e tau tama. Kua nakai fai mena ke fakalata ki ai e tau mena kelea ia ne eke e lautolu. Ne tatai e tau kau tau Tiamani mo e tau manu savale, ka e liga ma e tau manu he kitekite atu ke he tau mahani pilo he tau Tiamani. Ko e falu a fahi he tau motu ia nakai toe ha fifine kua nakai fakakelea ai, mai he tau tama ikiiki ko e ono e tau tau he moui ato hoko atu ke he tau patu fifine ko e onogofulu e tau tau he moui. Tokologa a lautolu ne mamate ha ko e mena ia. Pihia foki mo e tau tane; tokologa lahi ne mamate ha ko e tau gahua mamafa ne toka kia lautolu ke eke; ti mamate foki e tokologa he hoge. Ti pehe foki e tau Tiamani, to au atu e kelea ke eke e lautolu ke he tau tagata Peritania ka mahala ai a lautolu.

Kua kau fakalataha e tau kautu kehekehe oti ke totoko atu kia Tiamani, ha ko e mena kitia e lautolu kaeke kua nakai tulutulei hifo ai e tau Tiamani po kua fakaoti ai e mafola mo e monuina he lalolagi katoatoa. Ka e malolo lahi e tau kau a Tiamani, tuga e mena kua kau fakalataha a lautolu mo Satani, ti moua e lautolu hana lagomatai. Ne mahala ai a Rusia. Fetamakina a kua mahala ai foki e tau kau a Peritania mo Farane mo Itale. Ka kua nakai finagalo e Iki kia kautu e tau kau he pouli mo e kelea, ti foaki mai e ia hana lagomatai, ati oti ti kautu a tautolu. Ko e mena ia kua lata kia tautolu oti ke fakaaue atu kia ia mo e loto fakalataha mo e loto fakatokolalo, ha ko e hana fakaalofa lahi mai kia tautolu. "Aua he ha i ai e Iehova ia tautolu, kia pehe atu ai a Isaraela; aua he ha i ai a Iehova ia tautolu, ka kua tutu mai e tau tagata kia tautolu, po kua folo moui e lautolu a tautolu he tupu lahi ai ha lautolu a ita mai kia tautolu. Kia fakamonu kia Iehova, ko ia kua nakai tuku atu a tautolu ke hehe he tau nifo ha lautolu."—Salamo cxxiv. 1-3, 6.

To manamanatu a tautolu ainei ke he tala ne tohi mai ai ke he Tohi Teutaronome, mo e kupu foki he lauga ha tautolu. Ko e kupu ia ne fakamatala atu ai e Mose ke he faoa Isaraela ke he vaha ne hoko atu a lautolu ki Ioritana, ti manatu a lautolu ke o hake ki Kanana ke moua ai e motu ia ma lautolu.

Ne o mai a lautolu mai i Aikupito. Ne nonofo fakatupa a lautolu ke he motu ia, ka e laveaki e Iehova a lautolu mai he lima a Farao, ti takitaki e ia ha lautolu a fenoga ke he tutakale. Ai lilifu e tau mahani he tau Isaraela; ne mahani a lautolu po ke tau tupa; ne loto lololole a lautolu; ne googoa a lautolu; nakai iloa e lautolu ha mena, ka e lahi ha lautolu a lotu hemu mo e mahani faliuliu. Ne takitaki ai e Mose a lautolu, mo e fakaako ai, mo e laveaki ai. Ko Iehova ni ne fakaako atu a lautolu. Kua age e ia kia lautolu e lotu, mo e fakatufono, ti taute fakafou e ia hana maveheaga mo lautolu. Ka kua nakai aoga ha mena. Kua lotu mao a lautolu; kua miha a lautolu, mo e loma, ti nakai

mafai ke omaoma a lautolu. Ko e mena ia ne fakaoiioi ai a lautolu ke he tutakale; ko e tauhi haia he ha lautolu a mahani faliuliu. Ka ko e fanau a lautolu ne fanau ai ke he tutakale, kua toe a lautolu, ka mole atu foki e tau tau ne fagofulu ati moua e lautolu ke he vailele ko Ioritana, ha ha he katofia a Kanana.

Ati taute e Mose hana lauga ke fakamatala atu kia lautolu, mo e fakailoa atu kia lautolu e tau mena ne lata ke eke ai. Kua kamata a ia ke tala atu kia lautolu pehe, "Ko e fina atu ha ne fai a koe ke he aho nai ke he fahi atu a Ioritana, ke hoko atu ke eke ai mau e tau motu ne mua kia koe he tokologa mo e malolo, ko e tau maga lalahi kua puipui ai he tau pa ke hoko hake ke he lagi, ko e motu he tau tagata lalahi to tokoluga." Ko e mena lata ni ke tau a lautolu; ai fai lagatau ke fehola; ka ko e tau fi kua mua e lahi ha lautolu a malolo. Nakai fufu a Mose, ti nakai fakavai e ia a lautolu. Ka kua pehe atu foki a ia, "Kia iloa ai e koe ke he aho nai, ko Iehova hau a Atua ko ia kua mua atu kia koe." Kua malolo e tau fi, ka kua mua e malolo a Iehova. To nakai tua a lautolu ke he ha lautolu a malolo, ka e falanaki a lautolu ki luga ia ia. Kua finagalo a ia ke kautu a lautolu, ko e mena ia nakai lata ke matakutaku a lautolu, ka kia tua a lautolu kia Iehova, mo e fakamanavalahi.

Kua fakaako atu ai ke he faoa Isaraela ke he vaha ia, ti kua fakaako mai ai foki kia tautolu ke he vaha nai, ko e mana a Iehova ke kautu ai, ko ia hokoia ne malolo ke eke mena. Tuga ne pehe mai a Solomona, "Kaeke ke nakai ati hake e Iehova e fale, ti gahua teao a lautolu ke ati hake ai; kaeke ke nakai leoleo he Atua e maga, kua mataala teao a ia ne leoleo ki ai."—Salamo cxxvii. 1. Ti ko e kautu ni ne kautu ai a tautolu ki luga he tau Tiamani, ai ko e kautu ha tautolu haia, ka ko e kautu he Atua, ko ia ne takitaki a tautolu mo e mua atu kia tautolu, ti maeke kia tautolu ke totoko atu ke he tau fi. Ne pehe age a Mose kia Isaraela, "Aua neke pehe a koe ke he hau a lotu, ko e haku a tututonu kua fakahoko mai ai e Iehova au ke eke maku e motu nai." Ti ko tautolu foki ke he vaha nai, aua neke manatu a tautolu ko e ha tautolu a tututonu ne moua e tautolu e kautu. Kua lahi e kelea ha tautolu, kua lata foki kia tautolu e fakahala ha ko e lahi mo e loga he ha tautolu a tau mena kelea ne eke; ka ko e fakaalofa noa he Atua ne fakahao ai a tautolu, mo e laveaki ai mai he lima he tau Tiamani. Neke lotu hemu a tautolu, mo e pehe, ko e ha tautolu a tau fana lalahi, mo e ha tautolu a tau vaka manua ne loga, mo e tau kau tau ha tautolu ne tokologa, ti moua e tautolu e kautu. Mena maeke vave ia tautolu e mena ia. Kua fakavai e tautolu a tautolu; kua tua a tautolu ke he ha tautolu a iloilo, mo e ha tautolu a tufuga, mo e ha tautolu a koloa, mo e ha tautolu a malolo, ka e

fakateaga e tautolu e malolo he Atua. Pihia a tautolu, ti pihia foki e faoa Isaraela; ko e mena ia ne pehe atu a Mose kia lautolu, "Nakai ko e hau a tututouu mo e mahani tonu he hau a lotu kua fina atu ai a koe ke eke mau ha lautolu a motu." Kia lotu fakatokolalo a tautolu ke lata ai, aua neke hula noa. Kua lata kia tautolu e kupu ne pehe mai, "Ha ko koe ko e motu kua mao e tau ua."

Kia manamanatu mau a tautolu ke he mena nai ke he tau aho oti mo e tau gahua oti kua eke e tautolu. Kua fifili tuai a tautolu he Atua ke eke ai mo motu hana, ti kua fa lagomatai mai e ia kia tautolu. Ka kua fa haga kehe a tautolu ia ia. Kua kamatamata mai a Satani kia tautolu ke eke e tau mena nakai lata, ko e manako lahi ke he tino, mo e manako lahi he tau mata, mo e mahani fakatokoluga he mouiaga nai. Kua fai fi mai e tau mena oti ia kia tautolu, kua lata foki ke tau a tautolu ke he tau mena ia. Ai maeke ke fekafekau atu a tautolu ke he Atua mo Mamone katoa. Ne o e tau kau tau ha tautolu ke totoko atu kia Tiamani; ane nakai kautu a tautolu ki luga ia lautolu po kua eke a tautolu mo tau tupa a Tiamani. Nakai maeke ke fakafeilo ato mahala ai a lautolu. Pihia foki mo e hala; mena lata kia tautolu ke tau hololoa mo Satani, ti nakai maeke ia tautolu e okiokiaga ato mahala ai a ia. Kaeke kua nakai kautu a tautolu ki luga ia ia, po kua eke a tautolu mo tau tupa a Satani, to malaia tukulagi foki a tautolu. Ka kia tua a tautolu ke he Atua, mo e omaoma atu kia ia, to laveaki e ia a tautolu, ti mahala ai a Satani mo e hana tau kau, tuga ne mahala ai e tau kau a Tiamani; ti maeke foki ke pehe a tautolu, "Ka e fakaaue ke he Atua, ko ia kua foaki mai e kautu kia tautolu ha ko e Iki ha tautolu ko Iesu Keriso." —I Korinito xv. 57.

KO E LIOGI FAKAAUE

HA KO E MAFOLA

IEHOVA na e, ko e Atua Mana Katoatoa, kua eke a koe mo kolo uka mai ia ia kua fai fi mai. Kua fakamouu atu a mautolu mo e fakaaue atu kia koe, ha ko e mena kua fakahao e koe a mautolu mai he tau mena lalahi ne hao fetamaki ai a mautolu. Kua fakakite atu a mautolu mo e tonu ko e hau a fakaaalofa hohofi ni ne laveaki ai a mutolu mai he lima favale he tau fi; nakai ko e ha mautolu a tututouu mo e mahani tonu he ha mautolu a tau lotu kua moua e mautolu e kautu, ka ko e lahi he hau a fakaaalofa noa. Ti kua ole atu a mautolu kia koe kia fakakatoatoa e koe hau a fakaaalofa mai kia mautolu, kia iloa he lalolagi oti ko koe ni ko e ha

mautolu a Fakamouu mo e Laveaki malolo, e kia fakahaheke ai hau a higoa lilifu; ha ko Iesu Keriso ha mautolu a Iki. AMENE.

HIKUTAVAKE

KUA kotofa ai e aho 4 mo e aho 5 ia Aokuso, 1919, ko e aho Gofua ia mo e aho Ua, ke okioki ai e tau tagata nakai eke ai ha gahua, ka ko e fiafia hokoia. Ti kua o ai e tau tagata he maga nai mo e to ai e tau niu he aho Gofua, ke eke mo fakamanatuaga ke he tau hau a mui e mafola he tau. Ko e 1172 e tau niu ne to ai he aho ia. Ka ko e aho Ua kua eke ai e fiafiaga lahi ke he lotu fonua ne tu ai e faituga he Atua. Kua taute pehe. Ko Hipa mo e hana magafaoa kua tau, ko e toko hiva a lautolu; ko e akoako mo e tau iki tiakono mo e tau leveki he Ekalesia ko e tokohiva a lautolu; ko Niutama mo e falu a patu mo e falu a fuata he maga ko e tokovalu a lautolu (ka e kai fiafia e tokologa he tau kaina). Ko e tolu e veveheaga ia. Kua taute e tau kaiaga mena fiafia, ti kua taute ke kai, ti vevehe atu ai e na vahega ne ua e taha tufaga ma e faoa kau tau. Ko e tau talo, mo e tau moa, mo e tau ika, mo e tau uga, mo e ua e puaka, mo e falu a mena kai kehekehe he tau mena kai Niue, mo e falu a mena kai papaalagi. Kua vevehe mai foki e lautolu falu a mena ma mautolu, ko e tau talo, mo e tau moa, mo e tau ika, mo e tau falaaon moa, mo e tau punu, mo e falu a mena kehekehe foki. Ko e katoa hanai he tau mena oti kua kai fiafia ai ke eke mo fakamanatuaga, ko e 500 e talo, ti 35 e moa, ti 100 e ika, ti 30 e uga, ti 2 e puaka, ti 100 e fua falaaon, ti 65 e punu, ti 50 e niu. Ko e 1023 e katoa he tau mena ia mo e falu a mena kehekehe. To ta fakamui e tau me; ko e tolu e me, ua he maga, ti taha he kau tau. Ko e tau tupe, mo e tau tapaka, mo e tau ahi, ne tuku fiafia ai.

Kua mole ia, ti hau ai e taha fifine, ko Mokatogia, ko e tokoua a Pulegamotu, mo e ta mai e taha mama kula ma e akoako fifine, ko e mena ia ne ta mai he hana tokoua he hau he kau tau. Kua loga lahi ni e tau lologo kua uhu fiafia ai mo e fakahaheke ke he mafola ne foaki mai he Iki he lagi. Kua oti e fiafia, ti tutu oti ai e fakapotopotoaga mo e fakaoiti ai e fiafia ke he Lologo he Patuiki, God Save the King, to liogi e akoako.

Ko e 13/- hana kua ta atu ai he tau iki a Hikutavake, ko e tupe kua tuku he aho ne mafola ai e tau, mo fakaaalofa ke he gahua lomi tohi.

Ko MAKATOGIA ne tohi.

NEW ZEALAND

THE following is from a newspaper cutting received from New Zealand by the last mail, but with nothing to indicate either the date or the name of the paper in which it appeared. It will no doubt be of interest to our readers.

"The first returned soldier's funeral at Lyttelton took place at the Church of England cemetery yesterday, when the remains of Private K. Kulupa, a Niue Islander, were laid to rest. Prior to succumbing to influenza in the Casualty Ward at Lyttelton, the deceased was engaged as a seaman in an oversea vessel. Among those present were a firing party from the N.Z.G.A., a party of returned soldiers, Captain Burgess, representing the Marine Department, Captain F. S. Horn, of the Union Steam Ship Co., and Lieut. Patterson, representing the Military Headquarters Staff. The burial service was conducted by the Rev. E. Eliot Chambers, assisted by Mr. S. Booth, Superintendent of the Seamen's Institute. A salute was fired, and Bandsman J. Loader, of the Coastal Defence Band, sounded the 'Last Post.'"

TUAPA

KO e tala ke he mahina Aokuso, 3, 4, 5. Ko e tau aho ia kua fakaauē lahi atu ai e tau motu oti kia Iehova, ha ko e hana fakaalofa kua laveaki mai e ia e tau kautu mai ia ia kua favale mo e fai fi mai. Ko e aho 3 ia Aokuso ne hau ai e faifeau ki Tuapa, mo e fakamatala ai e finagalo he Atua. Kua mitaki lahi e tau kupu he Atua ne fakamatala ai ke he aho Tapu: Ko e tapu la, Teutaronome ix. 6; ko e Tapu afiafi, Fakatai xi. 21.

Ko e aho 4 ne to niu ai e maga katoa; ne to ni he halatu, mo e tau kaina oti; ko e hala ne hake ke he uhi tatagi, mo e uhi paku. Kua to hake ai e tau niu. Kua to mo e tau futi toga he aho ia. Ai katoatoa e tau mena he to, he to e uha, ti makalili ai e tau tagata ne gahua.

Ko e aho 5 kua okioki ai e tau tagata oti, mo e kai mena ai ke he tau kaina. Kua taute ai he kau tau e taha kaiaga mena lahi mahaki, kua fakalataha ai mo e falu a patu he maga mo e kai ai he galue lahi ia. Ko e magaaho 9 ne inu ti ai, mo e kai ai e tau falaoa, ne makona ai pihia e inu ti. Ko e magaaho 12 ne kai ai e galue lahi ha lautolu; ne kai ai e magafaoa a Misi Hale, ko Pelenise, mo Tolitagaloa, mo Repeta, mo e fanau oti. Kua taute e kaiagamena ke tuga ne kaiagamena he kau tau he motu papalagi. Ko e lima e vahaga ne kai kehekehe, ti ha i

ai e tau takitaki, ko Manetoa, mo Fataaiki. Ko e 4 e puaka, loga e talo, mo e ika, mo e niu, mo e to, mo e futi, mo e falaoa, mo e punu. Ka e ta tika ai e tau fuata ke he male. Kua fiafia lahi e maga ke he aho ia.

"Ka e fakaauē ke he Atua, ko ia kua foaki mai e kautu kia tautolu ha ko e Iki ha tautolu ko Iesu Keriso."

Kuenaia. Ko TOAFOLIA ne tohi.

HAKUPU

KO E tala ke he okiokiaga ha mautolu ke he aho ne eke mo fakamanatuaga he lalolagi he mafolaaga he tau e lalolagi. Ko e aho 3 ia Aokuso ne tokologa lahi e faoa he aho Sapati, mo e lauga ne lata ai. Ko e aho 4 ne vevehe tolu e maga. Ne o hifo a Tamahamau, to niu he puhala ke katofia mo Fatiau. Ko e lotouho ne o hake, to niu he katofia mo Alofi. To e aho 5 ne o e fahi tokelau, to niu he hala ki Tamahaleleka. Ne kai galue e akoako mo e tau tiakono he aho Ua. Ko e tau fuata, pele he male he aho ia. Ti oti ai mo e mafola.

Ko KULATEA ne tohi.

MUTALAU

KO e aho maloio ha mautolu kua pulega ai a mautolu mo e tau iki he maga ke he fale he akoako, ke moua ai taha maga kaina ke to fakalataha ai e tau niu, ke lata mo e kupu he Fakatufono, ti moua ai e maga fonua he Ekalesia. Kua to ai e tau niu oti he maga; ko Hasea e maga fonua ia. Ti kua eke ai mo fonua he Ekalesia. Kua mua he mitaki mo e fulufuluola ha mautolu a fakalatahaaga ke he aho ia. Kuenaia. LEATAU ne tohi.

Kua pulega fakalataha a mautolu mo e tau tiakono ke lagomatai atu ke he gahua lomi tohi he faifeau mo e falu a fifine he Tapu fifine ha mautolu, ti kua talia tuai e mautolu mo e fiafia. Ti tuku ai e mautolu e tupe ke lagomatai atu kia ia, ko e 20/3. Kuenaia. MOKAHE'TOA ne tohi.

MAKEFU

KO e ha mautolu a aho fakamanatu i Makefu nai, kua igatia e tau tagata oti mo e to e tau niu, tuga ne poaki mai he Fakatufono. Ko e katoa he tau niu, 789. Ko e aho Ua ne fakatu ai he faoa

ne o mai i Europa e maka ke eke mo fakamanatuaga ke he tau hau a mui, ne fakatu ni he fonua he Ekalesia, ti kua fakamalolo a lautolu mo e tao e umu puga ke vali fakamitaki aki e matapatu, ti taute foki e fale lau niu, mo e taute ai e kaiaga mena fiafia he maga mo lautolu ne o mai he tau, mo e fiafia fakalataha ai a mautolu oti; ha ko e lagomatai fakaalofa mai he ha talu Patuiki moli ha he lagi ke he kautu ha tautolu.

Ko TANIELU ne tohi.

PAPUA

KE he tau iki he Aoga, mo e tau takitokoua, mo e tau fanau: Fakaalofa lahi atu. Kua liu feleveia a tautolu he aho nai, ha ko e fakaalofa noa he Atua, ko e mena ia ke fakaau ai a tautolu kia ia. Ko maua taha ia e tau tali he nonofo i Vatorata nai, ko e fa e maga ha maua kua gahua ai, lima aki e aoga nai. Ko e katoa he aoga toko 25, ti tokotolu kua kotofa he mahina nai ke eke mo faifeau. Kua kehe foki e vaha nai, ko e tau tagata ka fia o mai he aoga, to kamamata fakamua, ka moua e 50 e ola, nofo i Vatorata. Pihia foki he nofo i Vatorata, ko e tagata iloilo ua e tau, ko e tagata lotu uka fa e tau; ai pihia fakamua. Ne monuina e aoga, ka e taha e mena, ko e lololole ke he tau mena fakaako, to teva. Ne kamamata he tau "quarter" oti he tau, ko e tau mena fakaako, vagahau Peritania, numera, tau numera fakatau mo e tau numera taki, mo e tala ke he Ekalesia, tala kia Iesu, tala ke he Maveheaga Tuai, tala ke he tau namu mo e tau akau, mo e tau kilikiti; ka e nakai makai a lautolu ke he tau mena fakaako ia. Ko e higoa he Misi ko Mr. Turner e higoa, ko e tagata iloilo lahi tuga a Misi Smith ha tautolu, he motu fakalataha foki mo ia. Ti kua fenoga he mahina nai a Aperila ke okioki ki Peritania ke he taha e tau to liu mai. Ko e tala ke he fahi nai kua maama mai, ne tokologa ne papatiso ke he tau nai, ka e mua atu e maga ne nofo ai a Pahetogia he tokologa e tagata ne papatiso. Kua maama foki ko e maga ni a ia kua mua i Niu Kini he maama, ko Kapakapa e higoa; kua fagai e akoako he tau fahi tapu oti. Ko maua ne taha e tama maga tote, liga lata mo e 20 e fale. Ko e tama maga ia ne fa fano au ki ai tapu fakamua. Tokotah ni e Ekalesia, tokolima ne kumi he tau kua mole; ti ai la liu foki ta e au e logo kumi. Kua tupu hake e maama i Niu Kini, kua tupu fakatekitekiki. Ko e tau matakainaga na e, kia manatu mai he tau liogi ha mutolu. Kua matulei e toa ko Esau; ko hai e toa ke hukui?

Ko e tala ke he tagata ne gagau he puaka vao; ne fano a ia mo e taha akoako ke fana puaka vao mo e

tau kuli foki, ti gagau he tau kuli e puaka, ka e lahi e puaka; ko e mena ia ne ai mate ai to fana he akoako. Ka kua hake tuai taha he akau, ti tuina e pulu he paka lima, ti veli e puaka, ka e gau he tau kuli. Ati liu moui mo e ita, tutuli e tau kuli, ti moui e kuli, ka e gagau e tagata ne fana. Liga 3 e gagau; ka ko e taha akoako ha ne ono hifo i luga to hifo kua hola e puaka, to fano a ia. Fana lagaua to mate. Ka e goagoa e tagata ne gagau he puaka, taha e titipi lahi ne toto, ka e ai hio aki. Ko e pihia e fakalutukia, kua hopo e ate. Ti ko e akoako ha e ne tauloto mai ke taute, ti ai la malolo, hopo noa ni e ate.

Fakaalofa hohofi atu kia mutolu oti a maua. Kia monuina ha tautolu a feleveiaaga kia Iesu Keriso.

Ko UEA ne tohi.

KO E LOLOGO A MAKEFU

PO kua kau mo Iesu a tautolu nai,
Po ke ne lagomatai ke he tau gahua mitaki?

Po ke eke mo ogo a ia ke moui ai,

Ko ia ne kau kehe kia mafoki mai.

Po kua kau mo Iesu a tautolu nai?

Po ke lagomatai ke he tau gahua mitaki?

Ha mautolu a Fakamoui, ho fakaalofa mai,

Kua lili e tau lotu; pule a koe ki ai.

Ai ko e fia tau, po ke fia hao,

Ka ko e fakaalofa ke he Takitaki kau;

Fetamakina a kua malaia ka ko ia ni ne taute

E hulalo ke talu momoui ai.

Po kua kau mo Iesu &c.

Kua fakatau e koe a mautolu nai

Ke he tau mamafa mo e uka lahi;

Ho fakaalofa lahi ke futiaki mai

Ha malu tau lotu oti ke kau atu kia koe.

Po kua kau mo Iesu &c.

Ko ia ne kelea, mo ia ne mitaki,

Kua hagaaki tau ke he mouiaga nai,

Ka ko e Fakamoui ne kau mo tautolu,

Kua mailoga mai ni to kautu a tautolu.

Po kua kau mo Iesu &c.

Kua fifili e koe ke eke mo kau tau,

Lautolu ne fakamoli mo lautolu ne lotu mau,

Ka ko e Patuiki lahi hau a pule mitaki;

Pule ke he tau motu oti, pihia mo mautolu.

Po kua kau mo Iesu &c.

KO E LOLOGO FOU A LIKU

NE kitia atu e au, kitiala,
Kua tu mai luga e Punua Mamoe
Ke he mouga ko Siona:
Kua logona foki e au e leo lahi mai he lagi;
Kua logona foki e au e leo ha lautolu
Ne ta e tau kitara,
Ka ko e tau paretanoi a lautolu,
Kua mumui atu ke he Punua Mamoe.

Ne kitia foki e au taha agelu,
Ha ha i ai e vagahau mitaki;
Kua logona foki e au e leo lahi mai he lagi,
Kia matakutaku a mutolu ke he Atua,
Mo e uta kia ia e tau fakahekeaga;
Ti mui atu ai taha agelu,
Mo e pehe atu,
Kua veli, kua veli a Papelonia.

Ne kitia atu e au, kitiala,
Kua nofo foki ki luga he aolagi taha
Tuga ne Tama he Atua;
Ha ha he fofoga hana e fougou auro,
Ha ha he lima foki hana e helehelesaito matila,
Ha kua hoko tuai ke he vaha
Ke helehele ai e koe e tau saito,
Ha kua motua tuai e tau saito he lalolagi.

KO E FUFU MOKI

HANAI e fakakiteaga he tau moki ia ne huhu
atu ai kia mutolu ke he mahina kua mole
atu.

MOKI XII. Ke fakakite mai ai e higoa he taha
tagata mahani tututonu, ne fakaalofa atu kia Tavita
ke he vaha ne matematekelea ai a ia.

1. P-elesepu.—*2 Patuiki. i. 2.*
2. A-imano.—*Nuamera xiii. 22; Iosua xv. 14.*
3. S-eepa.—*Fakafili vii. 25.*
4. I-tai.—*2 Samuela xv. 21.*
5. L-ehe.—*Fakafili xv. 9-14.*
6. I-onatapu.—*2 Samuela xiii. 3.*

Ko e higoa ia ne kumi ai ko **PASILI** haia.—
2 Samuela xvii. 27-29.

MOKI XIII. Ke fakakite mai ai e tala ke he mateaga
he taha perofeta.

1. “Ne mate foki e maukoloa, kua tanu: ha ha
he po kua matematekelea ai, ti haga **hake ai**, kua
kitia mamao atu e ia a Aperahamo, mo Lasaro ke he
hana fatafata.”—*Luka xvi. 22, 23.*

2. “Kitiala, kua fakakite mai a Mose mo **Elia**
kia lautolu, kua fevagahauaki a lautolu mo ia.”—
Mataio xvii. 3.

3. Ha ko e mena tala atu e au kia mutolu, ko e
tau agelu ha lautolu ha he lagi kua kitekite mau a
lautolu **ke he** fofoga he haku a Matua ha ha he
lagi.”—*Mataio xviii. 10.*

4. “Kua finagalo a Iehova ke ta hake a Elia ke
he **hiohio** ke he lagi.”—*2 Patuiki ii. 1.*

5. “Ko e Iki na e, kia manatu mai a a koe kia
au ka haele mai a koe **ke he** hau a kautu. Ti
pche mai ai a Iesu kia ia, Ko e moli, ke tala atu e
au kia koe, ko e aho nai ke fakalataha ai a taua mo
koe ki Parataiso.”—*Luka xxiii. 42, 43.*

6. “Tokai e tau tama ikiiki ke o mai kia au,
.....ha ko e mena tuga a lautolu nai e tau tagata
ha ha he kautu he **lagi**.”—*Mataio xix. 14.*

Hanai e kupu ia ne fufu ai, pehe, “**Ti hake ai a
Elia ke he hiohio ke he lagi**.”—*2 Patuiki ii. 11.*

Hanai foki falu a moki fou ke kumikumi ai e
mutolu. To lomi ai e fakakiteaga a taha aho.

MOKI XIV. Ko e tau matatohi fakamua, ka tutaki
ai, to fakakite mai ai e higoa he taha tagata Aitiope,
ne futi hake e ia e perofeta mai lalo mai he luo.

1. Ko e higoa he taha perofeta ne hake moui ke
he lagi.

2. Ko e higoa he taha tagata ne fenoga atu ki
Taso ke kumi a Saulo (ko Paulo haia).

3. Ko e higoa he taha makoi kua totoku mai a
ia kia Paulo mo Panapa.

4. Ko e higoa he taha tagata kelea, ne keli ai e
ia e tau ekepoa a Iehova ne tokovalugofulu ma lima,
ke he vaha a Saulo ko e patuiki a Isaraela.

5. Ko e higoa he taha tagata, ne pikopiko ai a
ia ke he Agaga Tapu, ti mate a ia ha ko e mena ia.

6. Ko e higoa he taha tagata ne kotofa ai ke
eke mo aposetolo ke hukui aki a Iuta Isakariota.

7. Ko e higoa he taha fuata, ne pulumohea a ia
ha ko e loa e lauga a Paulo, ti to hifo ai a ia mai
luga he tolu e fata he fale, ti mate ni.

8. Ko e higoa he tupuna fifine a Timoteo.

9. Ko e higoa he taha fifine he magafaoa a
Peniamina, ne mitaki hana tino, ne mitaki foki hana
mata, ti eke a ia mo hoana a taha patuiki i Papelonia.

10. Ko e higoa he mena ia ne mate ai a Sara ko
e hoana a Aperahamo.

11. Ko e higoa he taha perofeta i Anetioka, ke
he vaha a Paulo, ne fakailoa e ia e hoge lahi ko e
tupu ne fai ke he lalolagi.

MOKI XV. Kia kumikumi a mutolu ki loto he
Tohi Tapu e tau kupu nai ke he tau magaaho kehe-
kehe.

1. “Taha ni e magaaho ne gahua ai a lautolu
nai ne fakamui.”

2. “Ati fakatatai ai e tau leo ha lautolu oti kana
po ke na e magaaho.”

3. “Kua mole atu e tau magaaho po ke tolu,
ati hu mai ai hana hoana.”

4. “Kua hake ai a Peteru ke he tua fale ke liogi
ai, tokai ko e magaaho ono.”

5. "Ne mauu neafi hana vevela ke he magaaho fitu."

6. "Kua kitia mali e ia ke he fakakiteaga tokai ko e magaaho hiva he aho, ko e agelu he Atua kua hu mai kia ia."

7. "Ti nonofo a lautolu mo ia ke he aho ia, ha ko e magaaho tokai ko e hogofulu."

8. "Ko e magaaho hogofulu ma taba foki kua fina age ai a ia, ati kitia ai e ia e falu ne tutu kua nakai gahua."

9. "Hanai, kia mataala a mutolu, ha kua nakai iloa a mutolu e aho, po ke magaaho ke hau ai e Tama he tagata."

KO E PAPATISOAGA

HANAI e tau nigoa he tau tama ne papatiso ai ke he vaha kua mole atu.

Ko e tau tama ne papatiso ai i Alofi, he aho 1 ia Iuni, 1919:—

MISIMAKELE, ko e tama tane a Hopotoa mo Okitau, kua hiki e Misimakele mo Mokaneole.

KELEKELE, ko e tama fifine a Kepu mo Matauaina.

Ko e tau tama ne papatiso ai i Lakepa, he aho 13 ia Iulai, 1919:—

FUATEA, ko e tama tane a Tukimata mo Mavetetifa, kua hiki e Tioneholo mo Taimoka.

FEUAKIMOKA, ko e tama fifine a Tukimata mo Mavetetifa.

Ko e tau tama ne papatiso ai i Mutalau, he aho 20 ia Iulai, 1919:—

HULUPOHETOGIA, ko e tama fifine a Laifone mo Titipule.

PAEAALIKI, ko e tama tane a Utatao mo Enisi.

KELIPALUA, ko e tama fifine a Talauta mo Alisi, kua hiki e Tafita mo Tauafi.

TOGAMATAVALE, ko e tama tane a Kaie mo Nofoise, kua hiki e Farani mo Makele.

Ko e tau tama ne papatiso ai i Tuapa, he aho 3 ia Aokuso, 1919:—

LIGIPULE NAVAUA, ko e tama fifine a Farani mo Navahemotu.

IOLATAMALE, ko e tama tane a Ulumiti mo Gaholohemata, kua hiki e Toafatatele mo Lakaheone.

ELILA, ko e tama fifine a Haiatau, mo Tagaloa, kua hiki e Lufi mo Litomanogi.

MANUELA, ko e tama tane a Lafu mo Togo, kua hiki e Makakona mo Mokaole.

KO E FAKAMAUAGA

HANAI e tala ke he faoa ne fakamau hoana ke he vaha kua mole atu.

Ko e aho 20 ia Iuni, 1919, ke he fale tapu i Tuapa, ne fakamau ai a TOGIA GUTITALA, ko e fuata, ko e tama a Toloaga mo Titi, ko e tagata Tuapa a ia, mo TOLUGOFULU, ko e tamaafine, ko e tama a Toafolia mo Tolitagaloa, ko e fifine Tuapa a ia.

Ko e aho 27 ia Iuni, 1919, ke he fale aoga i Alofi, ne fakamau ai a TUKUNI, ko e fuata, ko e tama a Kulatea mo Haeletoa, ko e tagata Tamakautoga a ia, mo MANAIA, ko e tamaafine, ko e tama a Fituhau mo Tagaia, ko e fifine Tamakautoga a ia,

Ko e aho 31 ia Iulai, 1919, ke he fale he faifeau i Alofi, ne fakamau ai a AHOTOLU, ko e fuata, ko e tama a Tialiki mo Melipo, ko e tagata Liku a ia, mo MOKANEHAU, ko e tama fifine a ia a Hauloga mo Talini, ne vevete a ia ia Hale, ko e fifine Liku a ia.

Ko e aho 15 ia Aokuso, 1919, ke he fale tapu i Tuapa, ne fakamau ai a TENE, ko e fuata, ko e tama a Togavete mo Tuogohemotu, ko e tagata Tuapa a ia, mo FOUFOUA, ko e tamaafine, ko e tama a Fiti-mani mo Foufoua, ko e fifine Hikutavake a ia.

KO E MATEAGA

HANAI e tala ke he tau Ekalesia ne momohe ke he vaha ne mole atu:—

UTAHEKAPA, ne mate a ia i Alofi, 9 ia Iulai, 1919.
LIUAGAHEMOTU, ne mate a ia i Alofi, 23 ia Iulai, 1919.

MOTUA=TAUFAKAMAU, ne mate a ia i Tamakautoga, 3 ia Iulai, 1919.

MATAKAIHOLO, ne mate a ia i Hakupu, 15 ia Iuni, 1919.
MELE, ne mate a ia i Hakupu, 29 ia Iuni, 1919.

IOPU, ne mate a ia i Hakupu, 3 ia Iulai, 1919.

LAUNI, ne mate a ia i Liku, 25 ia Iuni, 1919.

FEKONOI, ne mate a ia i Lakepa, 8 ia Me, 1919.

FANATOLU, ne mate a ia i Lakepa, 18 ia Iulai, 1919.

TILINI=LIGITIFA, ne mate a ia i Tuapa, 1 ia Iuni, 1919.

ALETO, ne mate a ia i Makefu, 30 ia Iulai, 1919.